

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/68891> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Pesoutova, J.

Title: Indigenous ancestors and healing landscapes : cultural memory and intercultural communication in the Dominican Republic and Cuba

Issue Date: 2019-01-23

Samenvatting

Inheemse voorouders en helende landschappen. Cultureel geheugen en interculturele communicatie op de Dominicaanse Republiek en Cuba.

Het onderzoek en zijn doelstellingen

Tot voor kort bestonden er slechts enkele studies waarin de impact van de Europese kolonisatie op de inheemse bevolking van het Caribisch gebied grondig is onderzocht. Het doel van het Nexus 1492 project is om nieuwe inzichten te brengen in de geschiedenissen en erfenissen van de inheems-Caribische bevolkingen van voor en tijdens de Europese kolonisatie en de daaruit voortvloeiende complexe interculturele dynamiek van de afgelopen vijf eeuwen. Als onderdeel van het subproject '*Veranderingen van Landschappen*' van het Nexus 1492 project, wordt er in deze studie geconcentreerd op bestaande genezingspraktijken in relatie tot de Europese kolonisatie en de gerelateerde demografische veranderingen. De huidige Dominicaanse en Cubaanse genezende landschappen zijn de meer specifieke onderwerpen van studie en worden gezien vanuit een perspectief van een cultureel geheugen.

De voornaamste probleemstelling die aan dit onderzoek ten grondslag ligt, luidt: hoe incorporeren genezende landschappen culturele herinneringen aan het inheemse verleden? Om een beter begrip van helende/genezende landschappen te kunnen bewerkstelligen, verschaft deze studie inzicht in de wijze waarop huidige medische culturen historisch geconstrueerd zijn. Er is etnografisch veldwerk uitgevoerd om te onderzoeken hoe leden van de gemeenschap kenmerken van het landschap in verband brengen met het inheemse verleden en op welke wijze deze culturele associaties een rol spelen in de traditionele genezingspraktijken. Een verdere analyse van de historische en etnografische gegevens stelt ons in staat het concept van genezende landschappen binnen huidige landschapstheorieën te situeren.

De gepresenteerde gegevens betreffende huidige non-institutionele genezingspraktijken benadrukken hun voortdurende belang en waarde als onderdeel van het Caribische erfgoed. In dit onderzoek wordt de aandacht gevestigd op de noodzaak hedendaagse lokale epistemologieën op te nemen als een belangrijk vertrekpunt voor meer inclusieve medicinale geschiedenissen.

Tezamen met andere projecten binnen Nexus 1492 verschaft dit onderzoek een blik op de resulterende landschapstransformaties in het Caribisch gebied na de Europese verovering, en hoopt zo bij te kunnen dragen aan de deconstructie van het koloniale discours over het verleden. Meer specifiek zijn het de verzamelde gegevens over genezende landschappen die een contrast vormen met de heersende beeldvorming over de huidige Caribische bevolkingen in termen van onwortelde hybriditeit of onzuiverheid, en als te gefragmenteerd (onder andere door kolonisatie) om enig spirituele verband met lokale landschappen te kunnen hebben.

Theoretisch en methodologisch perspectief

Door het combineren van de data van het etnografische veldwerk en die van de kritische historische analyse, wordt in deze dissertatie het hedendaagse karakter van de helende landschappen en hun historische achtergrond verkend. Hiermee worden concrete aanbevelingen van eerdere studies opgevolgd om de relatie tussen medicinale praktijken en inheemse voorouders te onderzoeken. Voorafgaand aan het bespreken van de medicinale geschiedenis en de ideeën, verhalen en culturele praktijken in het tweede deel van dit proefschrift, werd het noodzakelijk geacht eerst de oorsprong van de historische beeldvorming aangaande de inheemse volkeren van de Dominicaanse Republiek en Cuba te bespreken.

Er volgt een overzicht van de primaire en secundaire historische bronnen over culturele en religieuze transformaties en hun rol in de medicinale geschiedenis van de regio. Het betreft hier documenten met betrekking tot de koloniale geschiedenis van de inheemse volkeren op beide eilanden na de encomienda-periode. Dit overzicht wordt vervolgens verder gesitueerd in het kader van de bredere demografische geschiedenis van de regio en in relatie tot de lokale geschiedenissen van de plaatsen waar het veldwerk is uitgevoerd.

De belangrijkste kennis is afkomstig van het etnografisch veldwerk, uitwisselingen met lokale experts en mentoren in het veld. Het verzamelen van gegevens uit het veld concentreerde zich op genezende landschappen die werden gedefinieerd als actoren die de fysieke, mentale en spirituele gezondheid zouden bevorderen. Aan de hand van deze definitie zijn er in deze studie vele voorbeelden verzameld van menselijke interactie met goddelijke en voorouderlijke wezens die verblijven ofwel zich manifesteren in plaatsen, vegetatie en natuurlijke landschapkenmerken. Het concept genezend landschap integreert inzichten uit eerdere botanische en antropologische studies met landschapstheorieën en veldwerkgegevens over hedendaagse genezingspraktijken.

De benadering vanuit het [concept] cultureel geheugen werd gemotiveerd door de populaire [lokale theorieën] over hedendaagse genezingspraktijken als inheems erfgoed. Deze [theorieën] leken in tegenspraak met de algemeen aanvaarde verhalen vanuit de nationale geschiedenis, waarin inheemse voorouders de Europese verovering en kolonisatie niet zouden hebben overleefd. Het concept van het 'cultureel geheugen' heeft in deze studie geholpen te reflecteren op de manier waarop mensen met het verleden omgaan door middel van genezingspraktijken, en hoe deze praktijken op hun beurt voortzettingen en/of herinterpretaties zijn van vroegere overtuigingen, kennis en gewoonten. Eerdere cultuurgeheugen studies boden ons bredere inzichten in de machtsdynamiek, en in het bijzonder de invloed daarvan op de perceptie van mensen en hun betrokkenheid met het verleden. Deze benadering stelt ons in staat om de *emic* visie op het verleden te beschouwen als een integraal onderdeel van de context en het mechanisme van de overdracht van medicinale culturen. De combinatie van landschap en cultureelgeheugen studies stelt ons in staat om de ideeën over het belang van ruimtelijke aspecten van het geheugen te contextualiseren als een integraal onderdeel van het reflectief worden van mensen over hun eigen verleden in de Caribische context.

Belangrijkste resultaten

De geschiedenis van helende landschappen heeft zich ontwikkeld binnen een radicale transformatie van landschappen, zowel in materieel als conceptueel aspect. De kolonisatie van het landschap impliceerde grootschalige onteigening van land en natuurlijke bronnen, spirituele verovering en diepgaand verlies van voorouderlijke medicinale culturen en kennis. De kolonisatie van Hispaniola en Cuba leidde ook tot de introductie van nieuwe religies en culturele synergie van medicinale culturen, terwijl een deel van de inheemse botanische kennis over de hele wereld werd verspreid. Verschillende auteurs (Pané, Fernandez de Oviedo, Monardes, Méndez Nieto, Breton, Sloane, Górdon y de Acosta) geven informatie over de inheemse co-auteurschap van de biografie van helende landschappen. De inheemse genezers en dragers van de kennis waren langer actief dan voorheen werd beredebeerd. Bovendien werd de circulatie van medicinale kennis gekenmerkt door een hoge intra- en interregionale mobiliteit van de dragers van deze kennis. De genezers van de andere kant van de Atlantische Oceaan en zelfs van het Amerikaanse vasteland droegen in gelijke mate bij aan de rijke huidige medicinale praktijken.

Het overzicht van de demografische en medicinale geschiedenis van Hispaniola en Cuba suggereert dat Ortiz's hypothese van de mislukte inheemse transculturatie moet worden herzien. Sommige registers

bevatten korte referenties aan een langdurige aanwezigheid en sociale integratie van de inheemse nakomelingen tijdens de koloniale periode in verschillende stedelijke en landelijke nederzettingen in beide studiegebieden. De voorouders met de oorspronkelijk niet-Caribische achtergrond wogen numeriek ongetwijfeld zwaarder dan het aantal inheemse nazaten. De vraag naar de bijdrage van de inheemse bevolking aan het transculturatieproces van medicinale culturen blijft open. De koloniale nadruk op ras mag ons niet blind maken voor de vele manieren waarop inheemse afstammelingen in staat waren om verschillende etnische identiteiten te behouden, medicinale culturen voort te zetten en hun kennis en cultuur over te dragen aan de volgende generaties.

In Deel II, bestaand uit hoofdstukken 6 tot en met 9, worden enkele facetten van de huidige genezende landschappen gepresenteerd, waaronder landschapssymboliek welke voortkomt uit de betekenis van natuurlijke hulpbronnen in het dagelijks leven, de landbouw, rituele tijd en de liminale levensperiode van ziektes.

Landschappen zijn van groot belang voor de gezondheid en het welzijn van het individu alsook voor de gemeenschappelijke kwaliteit van leven. Het geheel van ecologische kennis op het gebied van praktijken omtrent voedsel, ambachten en landbouw weerspiegelt ook de culturele en taalkundige continuïteit en veranderingen in het gebruik van flora uit de tijd van de voorouders. De collectieve gebeden, het gebruik van de maankalender, het aanroepen van regen, zijn andere voorbeelden om de oogst veilig te stellen zijn enkele van de besproken voorbeelden.

Tot de belangrijkste actoren die de fysieke, mentale en spirituele gezondheid bevorderen behoren genezers, rituele specialisten en spirituele mediums die optreden als bemiddelaars tussen de zichtbare en onzichtbare werelden. Genezers, rituele specialisten en toegewijden interacteren met verschillende landschapselementen om gezondheid en welzijn te verbeteren. Verschillende voorbeelden uit de geloofsrichtingen van 21 Divisies, Rooms-katholicisme, Regla de Ocha en Espiritismo de Cordón laten zien hoe Dominicaanse en Cubaanse landschappen geladen zijn met rijke symboliek en waarden die vaak geactiveerd worden tijdens genezingspraktijken. De diagnoses en remedies worden gezocht door zorgvuldige toepassing van planten, interacties met goddelijke, spirituele en voorouderlijke wezens die aan huisaltaars worden aangeropen, maar ook bij natuurlijke heiligdommen, of zich manifesteren in verschillende natuurlijke elementen.

Religieuze rituelen en genezingspraktijken die plaatsvinden in verschillende grotten en bij waterlichamen vertellen over de min of meer bewuste manieren waarop inheemse voorouders worden herinnerd. De aanroeping van de inheemse voorouders binnen de huidige Cubaanse en Dominicaanse religies laat zien hoe hedendaagse gemeenschappen zich op hun eigen termen opnieuw verbinden met de omringende landschappen en zich in hun verleden situeren. De selectie van deze plaatsen en hun symboliek bieden een contrast met historische beschrijvingen; anderen suggereren continuïteiten en discontinuïteiten met voorouderlijke praktijken van verschillende oorsprong. De veelzijdige betekenissen van bepaalde bomen zoals de kapokboom, plaatsen zoals de waterval in Barajagua of de patroonsfeesten van Sint Franciscus in de grot in Bánica, zijn de getuigenissen van de rijkdom van het cultureel erfgoed van deze gemeenschappen. Tevens laten vele andere voorbeelden zien hoe nieuwe betekenissen van plaatsen en flora werden gecreëerd in samenhang met de herinnering aan de inheemse voorgangers.

De zoektocht naar informatie over genezingspraktijken in de context van de Grote Antillen in termen van voortzettingen van bepaalde voorouderlijke wereldbeelden is zeer complex en zonder definitieve conclusies. De discussie erover biedt ons echter de gelegenheid om na te denken over het belang van de erkenning van subalterne voorouders in de medicinale geschiedenis. In navolging van Ortiz's metafoor van de '*contrapunto*' wordt er in deze studie geconcludeerd dat het culturele geheugen dient als een van de

beide zijden van het contrapunt, contrast creërend met de vooringenomenheid die inherent is aan koloniale archieven. Het spreekt voor zich dat dit geheugen tot op zekere hoogte de sporen draagt van vijfhonderd jaar culturele hegemonie. De fragmentatie van het geheugen door verovering, kolonisatie en gedwongen assimilatie, samen met ingrijpende demografische en culturele veranderingen, hebben obstakels gecreëerd voor de herconstructie van de geschiedenis van die voorouders die historisch gemarginaliseerd zijn.

Cubaanse en Dominicaanse medicinale geschiedenissen vertellen over verwoesting, ziekten, sterfgevallen en toe-eigening van de natuurlijke bronnen en kennis. Samen met de informatie voorkomend uit de hedendaagse genezende landschappen zijn dat echter ook getuigenissen van overleving, creativiteit, veerkracht en het vermogen om te genezen en eenheid te vinden in mensonterende en vervreemdende atmosferen van geweld en uitbuiting. De hedendaagse genezende landschappen zijn ook getuigenissen van multi-directionele uitwisselingen van volkeren, hun wereldbeelden, ziekten en geneesmiddelen. De huidige medicinale praktijken laten zien hoe Cubaanse en Dominicaanse voorouders improviseerden en leerden in nieuwe onbekende omgevingen, en hoe zij ecologische inzichten, vaak verwoord in een set van culturele praktijken en leerstellingen, doorgaven aan de volgende generaties.

Toekomstige studies

Genezingstradities vormen nog steeds een belangrijk onderdeel van medicinale culturen (zelfs die in de diaspora) en worden gecombineerd met en/of geïntegreerd in de institutionele geneeskunde. Meer systematische en interdisciplinaire studies die de fytochemische en farmacologische evaluatie van de kruidengeneeskunde (de dosering in combinatie met andere kruiden en de geneeskunde) combineren, zijn noodzakelijk om het welzijn van de bevolking te waarborgen. De bestaande medicinale culturen die vaak complex zijn en zich op verschillende manieren manifesteren, verdienen meer aandacht vanuit een emic perspectief, welke vaak gebaat zijn bij lange periodes van observaties en leren.

Toekomstige studies over medicinale geschiedenissen zullen in staat zijn om inclusieve geschiedenissen te creëren, waarin ook de geschiedenis van genezingstradities van historisch gemarginaliseerde volkeren inbegrepen. Ondanks hun bevooroordeelde aard zijn de koloniale bronnen vaak de enige verwijzingen naar de medicinale praktijken van de tot slaaf gemaakte bevolkingen en inheemse afstammelingen. Ook bijvoorbeeld een analyse van de bestanddelen van de organische resten van de farmaceutische containers, aangetroffen op vindplaatsen zoals het klooster in La Vega Vieja, heeft potentieel om een waardevolle contributie te leveren aan de medicinale geschiedenis. In combinatie met historische inventarissen over de geneesmiddelen zullen deze ons waarschijnlijk ook informeren over de integratie van de inheemse en exotische geneesmiddelen in deze omgevingen.

De rijke orale tradities die in deze studie worden gepresenteerd, bieden waardevolle historische informatie en nodigen uit tot verdere studies om hun waarde in de historiografieën te overwegen. Het ruimtelijke karakter van het herinneren, in combinatie met de verschillende concepten van de tijd, zijn belangrijke uitgangspunten voor studies en beleid gericht op het begrijpen en veiligstellen van het behoud van materieel en immaterieel erfgoed.

De kwaliteit van elke toekomstige systematische studie van belangrijke religieuze vindplaatsen, en voorouderlijke plaatsen zoals grotten, is afhankelijk van de respectvolle betrokkenheid van de spirituele leiders en lokale mentoren in het veld. Het toekomstige onderzoek, met inbegrip van archeologische opgravingen van spiritueel belangrijke voorouderlijke vindplaatsen, moet de rechten van de gemeenschappen om onderzoek mee vorm te geven en mee uit te voeren, respecteren als onderdeel van hun Vrije, Voorafgaande en Geïnformeerde Toestemming (FPIC).

